

SANTRAUKA – PASIRINKTA TEMA

NACIONALINIAI MOKSLINIAI TYRIMAI NARKOTIKŲ SRITYJE EUROPOJE

Ivadas

Moksliniai tyrimai narkotikų srityje yra labai svarbūs siekiant suvokti narkomanijos problemas Europoje. Moksliniai tyrimai suteikia galimybę Europai pasimokyti iš praeities, nes juos vykdant nustatomi susiklostę narkotikų vartojimo modeliai ir tiriama narkotinių medžiagų vartojimo ciklai bei pokyčiai. Moksliniai tyrimai didina Europos šalių informuotumą ir padeda stebėti tai, kas šiuo metu vyksta. Vykdam mokslinius tyrimus atliekamos apklausos ir atskleidžiami duomenys apie narkomanijos problemų mastą ir lygį. Moksliniai tyrimai padeda Europai pasirengti ateičiai, nes leidžia pažvelgti į praktinius dalykus, kaip antai išteklių paskirstymas, geroji patirtis ir naujoviškas narkomanijos problemų kontrolės metodų taikymas.

Šiuo metu Europos kovos su narkotikais politika vis labiau grindžiama faktais. Tai reiškia, kad politika yra paremta moksliniais tyrimais ir tyrimų duomenimis, o mokslinių tyrimų vaidmuo labai svarbus nustatant politikos prioritetus, gerą patirtį ir galimybes. Tačiau išsamiai apibūdinti Europoje atliekamus mokslinius tyrimus narkotikų srityje sudėtinga. Kadangi narkotikų vartojimas paplitęs įvairiose visuomenės grupėse, su narkotikų vartojimu susiję tyrimai apima daug dalykų, pvz., visuomenės sveikatą, psichiatriją ir psichologiją, sociologiją, mediciną, teisę, kriminologiją, politikos mokslus ir ekonomiką, o su narkotikais susijusiems moksliniams tyrimams dažnai naudojami tie patys išteklių kaip ir tyrimams kitose su priklausomybe, pavyzdžiui, nuo alkoholio, tabako ir lošimų, susijusiose srityse. Su narkotikais susijusių mokslinių tyrimų projektuose taikomi įvairūs metodai, ir į juos įtraukiama daug dalyvių. Nevienodos ir moksliniams tyrimams Europoje skiriamos lėšos – skiriasi finansavimo periodiškumas ir biudžeto ciklai, nacionaliniu, regiono ar tarptautiniu lygmeniu skiriamas dėmesys, mastas, prioritetiniai mokslinių tyrimų tikslai ir sudėtiniai finansinės paramos šaltiniai. Be šios bendro pobūdžio įvairovės yra ir skirtumų nacionaliniu, vietos bei regiono lygmeniu – skirtingose ES valstybėse narėse vykdomi moksliniai tyrimai narkotikų srityje yra pasiskirstę netolygiai.

Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (ENNSC) pasirinktoje temoje apie nacionalinius mokslinius tyrimus narkotikų srityje Europoje pateikiama Europos šalių atliekamų mokslinių tyrimų narkotikų srityje apžvalga. Šioje apžvalgoje didžiausias dėmesys skiriamas nacionaliniu lygiu narkotikų srityje atliekamų mokslinių tyrimų vaidmeniui, koordinavimui ir finansavimo susitarimams, mokslinių tyrimų ir sklaidos struktūroms, taip pat pagrindiniams dabar vykdomiems projektams. Remiantis bandomuoju turimos informacijos tyrimu, atliktu 1996 m., šioje ataskaitoje vertinama pažanga bei įvardijami trūkumai ir spragos, pagal kuriuos galima spėti, kaip klostysis įvykiai šioje srityje ateityje. Informacijos apie pasirinktą temą galima rasti interneto puslapyje (<http://www.emcdda.europa.eu/themes/research>), kuriame pateikiamos išsamesnės ataskaitos apie ataskaitas teikiančių šalių pateiktą informaciją.

Ataskaitos metodika

2007 m. ENNSC „Reitox“ nacionalinių informacinių biurų 27 valstybėse narėse, Kroatijoje, Norvegijoje ir Turkijoje buvo paprašyta parengti skyrių apie savo šalies mokslinius tyrimus narkotikų srityje. Atsakymai gauti iš 25 valstybių narių, Kroatijos ir Norvegijos. Buvo prašoma pateikti tokią informaciją:

- nacionalinių mokslinių tyrimų narkotikų srityje struktūros ir politikos apžvalga;
- apibūdinti kiekvienoje valstybėje narėje šiuo metu vykdomų mokslinių tyrimų narkotikų srityje eigą;
- mokslinių tyrimų narkotikų srityje rezultatų rinkimo ir sklaidos nacionalines struktūras ir būdus.

[rengiamas ataskaitas įtraukti ir taikomieji, ir bendrieji tyrimai. Moksliniai tyrimai pasiūlos mažinimo srityje, t. y., vykdant kriminologijos, policijos, priemonių taikymo ir konfiskavimo veiklą, į ataskaitas neįtraukti, nes daugelis nacionalinių informacinių biurų neturi pakankamos galimybės gauti šios srities informacijos.

Ataskaitos iš „Reitox“ nacionalinių informacinių biurų leidžia Centrai apžvelgti dabar Europoje vykdomus mokslinius tyrimus narkotikų srityje ir klasifikuojant taikyti bandomąją kategorijų sistemą: i) mokslinių tyrimų

dalyviai Europoje, ii) mokslinių tyrimų, apie kuriuos pranešta Centrai, plačiosios temos ir dalykai, iii) esami sklaidos kanalai. Ataskaitos lygintos su 1996 m. ataskaita, kai ENNSC pirmą kartą atliko bandomąją mokslinių tyrimų narkotikų srityje 15 valstybių narių apžvalgą, kuri vadinosi „Mokslinių tyrimų narkotikų srityje iniciatyvos Europos Sąjungoje“.

Pirmieji rezultatai

- Nors jau 1996 m. moksliniai tyrimai narkotikų srityje buvo itin aktuali tema visuomenėje, dabar tai yra oficialiai nustatyta valstybių narių prioritetinė veiklos sritis. Nuo tada moksliniai tyrimai įtraukti į oficialias politinės veiklos gaires daugelyje ES valstybių narių. Šiandien 20 iš 27 ataskaitas pateikusių šalių moksliniai tyrimai atskirai minimi nacionaliniuose kovos su narkotikais strateginiuose dokumentuose.
- Apžvelgiant pastaruosiu metu ES atliktus mokslinius tyrimus narkotikų srityje, išryškėja tam tikros nuoseklumo tendencijos. Akivaizdu, kad pirmųjų mokslinių tyrimų narkotikų srityje prioritetai glaudžiai sieti su poreikiu įvertinti narkotikų vartojimo mastą nacionaliniu ir regioniniu lygiu, kad būtų geriau planuojamos intervencinės ir strateginės priemonės. Antrajame etape prioritetine sritimi tapo taikomieji moksliniai tyrimai, būtent, intervencinių ir strateginių priemonių (pvz., gydymo būdų ir prevencinių intervencinių priemonių) nustatymas ir įvertinimas. Šiame etape kiekybinius epidemiologinius tyrimus papildė kokybiniai narkomanų ir narkotikų vartojimo modelių moksliniai tyrimai. Galiausiai, kai kuriose šalyse inovaciniai ir daug išteklių reikalaujantys biomedicininiai moksliniai tyrimai buvo perkelti į narkotikų poveikio ir polinkio į narkotikus sritį.
- Valstybėse narėse daug kas rengia mokslinius tyrimus narkotikų srityje. Tai – universitetai, visuomenės sveikatos institutai, specializuoti mokslinių tyrimų centrai, NVO ir farmacijos pramonės atstovai. Ataskaitas teikusios šalys iš viso nurodė daugiau kaip 70 pagrindinių mokslinių tyrimų struktūrų. Jas galima suskirstyti į keturias struktūrines sritis: i) akademiniai centrai (įskaitant universitetus ir su universitetais susijusius mokslinių tyrimų centrus); ii) viešieji mokslinių tyrimų centrai ir institutai; iii) privatūs mokslinių tyrimų centrai ir institutai (įskaitant fondus ir farmacijos pramonę) ir iv) institucijos, kuriose veikia „Reitox“ nacionaliniai informaciniai biurai.
- Siekiant, kad tyrimai vyktų nuosekliai, būtų išsamūs ir kokybiški, būtina užtikrinti gerą mokslininkų, mokslinių tyrimų centrų ir mokslinių tyrimų sričių veiklos koordinavimą. Kad tokio koordinavo labai trūksta buvo pastebėta ENNSC panagrinėjus mokslinius tyrimus narkotikų srityje 1996 m. ir tai dar tebėra esminė struktūrinė problema daugelyje šalių. Tik kelios šalys pranešė apie tarpdisciplininius, nacionalinius mokslinių tyrimų tinklus, kurie gautų nuolatinį finansavimą.
- Valdžios institucijos – tai pagrindinis mokslinių tyrimų narkotikų srityje finansavimo šaltinis, prioritetą teikiant moksliniams tyrimams, kuriais remiama faktine informacija grįsta konkrečios šalies politika. Valdžia gali teikti pagrindinį finansavimą kai kuriems universitetams ir mokslinių tyrimų institutams, nors lėšos daugiausia gaunamos dalyvaujant atviruose konkursuose ar pasirašant sutartis dėl specialiai užsakytų tyrimų. Finansavimo kanalai ir šaltiniai apima nacionalines narkomanijos klausimų koordinavimo įstaigas, nacionalinius informacinius biurus ar specialias vyriausybines narkotikų srities mokslinių tyrimų programas. Kiti finansavimo šaltiniai apima viešojo finansavimo fondus, filantropinius fondus ir privačias institucijas, pvz., farmacinės bendrovės ir NVO.
- Išlaidų moksliniams tyrimams narkotikų srityje įvertinimas skaičiais ir apibūdinimas pasirodė besąs sunki užduotis. Tik šešios valstybės narės (Čekija, Airija, Ispanija, Prancūzija, Vengrija, Portugalija) – pastebimai tos, kuriose labiau centralizuotas nacionalinio koordinavimo mechanizmas – galėjo pateikti išsamesnės informacijos apie lėšų paskirstymą moksliniams tyrimams narkotikų srityje. Kai kurios valstybės narės galėjo pranešti tik apie pagrindinių mokslinių tyrimų projektų finansavimą (Vokietija, Liuksemburgas, Malta, Lenkija ir Slovakija) arba pagrindinių mokslinių tyrimų finansavimo šaltinius (Suomija ir JK). Daugelis ataskaitas teikusių šalių beveik neturėjo informacijos apie mokslinių tyrimų narkotikų srityje finansavimą. Todėl būtų laukiama daugiau informacijos apie viešąsias išlaidas ir jų įtaką moksliniams tyrimams ir mokslinius tyrimus narkotikų srityje bei galimą jų finansinę naudą.
- Ataskaitas teikusiose šalyse veikia įvairi mokslinių tyrimų rezultatų sklaidos infrastruktūra. Tai daugybė recenzuojamų ir nerecenzuojamų žurnalų, informacinių biuletenių ir profesinių žurnalų, taip pat tai patys nacionaliniai informaciniai biurai, bibliotekos ir dokumentacijos centrai, nacionalinės metinės ataskaitos, tam skirti interneto puslapiai, profesinės ir mokslinės konferencijos ir spaudos konferencijos.

- Žurnalai – tai pagrindinė šalių informavimo apie mokslinius tyrimus priemonė. 2007 m. buvo pranešta apie 27 specializuotus mokslinių tyrimų narkotikų srityje recenzuojamus žurnalus, o tai yra daugiau nei dvigubai daugiau negu 1996 metais. Tokie žurnalai daugiausia leidžiami kiekvienos šalies kalba. Vertinant bendrąsias mokslinių tyrimų sritis remtasi žurnalų straipsniais: iš 288 klasifikuotų straipsnių 65 buvo susiję su moksliniais tyrimais narkotikų vartojimo paplitimo ir modelių srityje; 81 – su moksliniais tyrimais narkomanijos padėties srityje; 51 – su moksliniais tyrimais narkotikų vartojimą sąlygojančių veiksnių ir rizikos (apsaugos) veiksnių srityje; 29 – su moksliniais tyrimais narkotikų vartojimo pasekmių srityje; ir 62 – su moksliniais tyrimais narkomanijos mechanizmų ir padarinių srityje.

Išvados

- Nuo 1996 m. Europos moksliniai tyrimai narkotikų srityje gerokai patobulėjo. Daugelis šalių praneša apie palyginti stabilias paramos ir finansavimo struktūras nacionaliniu lygiu, nors jos ir labai skiriasi, taip pat pareikštas susirūpinimas dėl finansavimo prieinamumo ir nuoseklumo. Sritis, kuriose atliekama daugiau mokslinių tyrimų yra tokios: paplitimas, vartojimo paplitimas ir modeliai (visose šalyse šiose srityse neseniai įvykdyti ar tebevykdomi projektai); intervencinių priemonių vertinimas (daugiausia gydymas, prevencija ir kovos su narkomanija politika ir strategijos) ir ekonominiai aspektai.
- Nacionaliniai informaciniai biurai šiuo metu perduoda duomenis ENNSC naudodamiesi priemonėmis ir būdais, kurie leidžia palyginti duomenis ir užtikrina jų patikimumą. Daugelis Europos valstybių nuolat atlieka visą šalį apimančius lyginamuosius tyrimus, pvz., ESPAD apklausos mokyklose. Be to, sukurti nauji sklaidos kanalai, ypač internetu, ir plačioji visuomenė gali greičiau ir lengviau rasti mokslinių tyrimų rezultatus.
- Sunku įvertinti mokslinių tyrimų rezultatų ir politikos formavimo ryšį. Šalys sutinka, kad „linijinis ryšys“ tiesiogiai nepastebimas. Nepaisant to, didžioji dalis teigia, kad moksliniai tyrimai bent iš dalies turi įtakos priimant sprendimus. Ataskaitose teigiama, kad tikimybė, jog priimant sprendimus bus atsižvelgta į mokslinių tyrimų rezultatus yra didesnė tuomet, kai šiuos tyrimus užsako patys politikos formuotojai. Be to, įvairiose šalyse yra nemažai pavyzdžių, kai tiesioginiai politiniai veiksmai yra pagrįsti taikomaisiais moksliniais tyrimais.
- Nors padėtis pagerėjo, dar yra didelių trūkumų ir informacijos spragų. Iškilę naujų iššūkių, nes reikia vertinti intervencines priemones ir strategijas bei jų įgyvendinimą. Nors daugiadisciplininiai tyrimai vykdomi dažnai, reikėtų geriau koordinuoti įvairiose srityse dirbančių mokslininkų veiksmus. Finansavimo šaltiniai ir ciklai dar nėra pastovūs. Daugelyje šalių trūksta specializuoto universitetinio ir tiriamojo mokymo, o tai apsunkina jaunų mokslinių samdymą konkrečioje srityje. Didelio masto projektų (kaip antai bendrosios gyventojų apklausos, nors svarbūs ir bendrieji moksliniai tyrimai) narkotikų srityje finansavimas dar nepakankamas.
- Galiausiai, reikia daugiau pastangų skatinant koordinavimą ir informacijos prieinamumą šioje srityje, planuojant ir vertinant didelius kiekius informacijos, kurią gali gauti mokslininkai, ypač internete. Mokslinių tyrimų aplinka Europoje nuolat kinta, todėl bendra informacija apie dabartinę padėtį vykdant įvairių šalių mokslinius tyrimus narkotikų srityje yra labai vertinga nustatant prioritetus, vertinant šalies veiklos rezultatus ir skatinant faktais pagrįstą kovos su narkotikais politiką.

Kiekvienais metais, remiantis informacija, kurią ES valstybės narės ir šalys kandidatės bei Norvegija (dalyvaujanti ENNSC veikloje nuo 2001 m.) rengdamos savo nacionalines ataskaitas pateikia ENNSC, kaip pasirinkta tema skelbiamos trys išsamios svarbiausių temų apžvalgos. Visos pasirinktos temos (anglų k.) ir jų santraukos (23 kalbomis) pateikiami ENNSC interneto puslapyje <http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues>